

Kétszáz esztendeje született Bezerédj István

*Szerdahely, 1796 –
Hidja, 1856*

Egy régi magyar család

Nevüket a források több alakban is közlik, azonban az oklevelek, a családi levelezés tanúsítják, hogy a családtagok zöme – így István is – a Bezerédj alakot használták. Ősüket, akitől a család származását eredeztetik, egy 1257-ből származó oklevél említi először, amelyben IV. Béla király megerősítette a családot egy 1226-ban kapott birtokadományban. Ekkor vették fel nevüket arról a községről – a Zala megyei Bezeréd – ahol a birtokot kapták. Ez az adománymegerősítés bizonyítja, hogy a Bezerédj család egyike a legrégebbi magyarországi nemesi családoknak. Nemesi címerüket 1431-ben kapták Zsigmond királytól. A címer egy rézsutosan balra dőlő pajzs, két mezőre osztva. Az alsó mező színe kék – vizet ábrázol –, benne egy balra forduló úszó oroszlán, mely mellső lábait áldozatára nyújtja, a szájában pedig egy háromágú korbácsot tart. A felső mező színe vörös. A pajzs felső szögletén zárt sisak látható, amelyre mindkét oldalról arany-kék sisaktakaró, vörös-kék koszorúval van leszorítva. E koszorúból is kiemelkedik egy oroszlán, amely a pajzsban ábrázolthoz hasonlít. Hazánk történelme folyamán a család tagjai szinte minden korban kivették részüket a különböző ellenségekkel vívott harcban. Egyes alakjai szabadságharcainknak is aktív résztvevői voltak. – Bezerédj Mihály és György 1526-ban a mohácsi csatában estek el egy év múlva, Szeged alatt, a Cserni Jován elleni harcokban pedig Bezerédj Ferenc vesztette életét.

A család a török elől menekülve jutott el Sopron megyébe. Bezerédj (Vörös) Gergely 1588-ban előbb Szerdahelyen, majd Szentmiklóson – a két község, amelyet az Ikva választ el egymástól, 1906-ban Fertőszentmiklós néven egyesült – vásárolt birtokot a Nádasdyaktól, akikkel rokoni kapcsolatban voltak. Az 1597. április 26-án kelt kapuvári urbáriumban olvasható, hogy Szent Miklós mezővárosban a „Nap Enézett felől valo Seller Vczában – található (R.G.) – ...henyessy István helyeért Bezerédj Aszszonyom Birja, ez után minden igazságával tudni illik, az ki helyben Sagody Uram lakik, mert ez volt az henyessy István hele.”¹

¹ Mikó Sándor: Az 1597. évi kapuvári urbárium III. rész. Soproni Szemle, 1992. 4. szám 333-355. old.

A birtokot vásároló Bezerédj Gergely még a XVI. században felállított birtokának közelében egy Pájdalmas Szűzanya-szobrot, amelyet a vihar ledöntött – nem sokkal a felállítása után. A talapzat összetört, maga alá temette a szobrot. A vihar elmúltával a falubeliek legnagyobb csodálatára a romok közül éppen került elő a szobor. E csodának hamar híre ment a környéken, s a szobor az újból felállítása után már a XVII. századtól búcsújáró hely lett. A mondák szerint, több béna beteg meggyógyult a szobornál. A község 1903-ban egy kör alakú kápolnát építtetett a szobor fölé.

Bezerédj Gergely leszármazottai 1689-ben megosztzkodtak a birtokon. Ekkor a család két ágra, a szerdahelyi és a vámoscsaládi ágra szakadt. Szerdahelyt és a hozzá tartozó birtokokat Mihály, míg a Vámoscsaládhoz tartozó birtokokat az 1638. február 22-én Szerdahelyen született Zsigmond kapta.

A IV. Bélától kapott ősi birtoklevelet sokáig a kapuvári várban őrizték. E levél azonban I. Murád szultán hadjáratakor elégett. Ezt bizonyítja az I. Lipót által 1677-ben kiállított adománylevél, amely hivatkozik az ősi adománylevélre, valamint utal annak elpusztulására is. Lipót e levélben megerősítette a Bezerédjeket hűségükért birtokaikban.

A XX. század második évtizedében Bezerédj Pál megbízásából Bodnár István és Gárdonyi Albert könyvet írtak Bezerédj Istvánról. Adatgyűjtésük során ők még átnézhettek a szerdahelyi kúriában őrzött családi iratokat, látták és leírhatták az udvarházat kívülről és belülről is. Említik, hogy a kastély emeleti öt szobájában van „bezárva a szép családi múlt”. Ennek a múltnak a kisebb része 1919-ben pusztult el. 1919. márciusa után a kúria a vörösök laktanyája lett, akik „elbántak” a családi levéltárral. „Feltörték az évszázados, szép pántos ládákat, sorjában szedték ki belőle az iratokat begyűjtásra. Mire a proletárdiktatúra megbukott, arra a köz nagy kárára feldolgozták a levéltár adatait.”² Az iratok zöme és a könyvtár 1945. után tűnt el.

Ifj. Bezerédj István fiatalsága

István születésekor édesapja az alábbi bejegyzést írta a családi naplóba: „1796-ik Esztendő Október Hónapjának 28. napján délelőtt 10 1/2 órakor a Mérték jelbe született István K. Sándor fiúnk. Kinek keresztatya Nagy Sándor az ő Öregattya, a keresztanya pedig Gindly Sophia az Atyának való Nagy anyja.”³ Két év múlva, 1798. április 15-én megszületett a család második gyermeke, Pál is.

A két gyermeket a szülők nagy szeretettel nevelték. Előbb házi tanítójuk volt, Ruzsa János személyében. Korán megtanultak magyar mellett németül és franciául is. A testvérek 1804-ben hagyták el „a szerdahelyi kúriát, a Perente-erdőt, a kúriaudvar öreg, évszázados gesztenyefáit”, ahol sokszor hallgatták azt a „sok-sok hadititkot, amelyek Rákóczi legvitézebb brigádérosának, a jobb sorsra érdemes Bezerédj Imre vitézi tetteiről szóltak. Sopronba mentek Kiss Jánoshoz, a katolikus főgimnáziumba.”⁴ A szülői házban a gyerekek megismerték nemcsak a szülők iránti tiszteletet, szeretetet, a jó testvéri kapcsolatot, hanem az embertársaik iránti megbecsülést is, legyenek azok akár jobbágyok is. Míg Szerdahelyen éltek, együtt nevelkedtek a jobbágygyerekekkel. A későbbi időkben nem egy levél tanúskodik arról, hogy a katonakorban lévő jobbágylegények szinte baráti hangon leveleztek az úrfiakkal.

A katolikus főgimnázium után Pállal együtt beiratkoztak a Pozsonyi Jogi Akadémiára, amelyet István 1815-ben jeles eredménnyel végzett el. Előbb három hónapig Sopronban volt gyakornok a vármegyénél, majd egy évig Veszprémben dolgozott a család vámoscsaládi ágából született Bezerédj György mellett, aki később az apósa lett. Hogy ismereteit bővítse, 1816-ban Pestre ment Felsőbüki Nagy István mellé. Az itt eltöltött

² *Rozsonits Géza: Fertőszentmiklós monográfiája* (kézirat) 110. old.

³ U.o.

⁴ U.o.

idejéről írta 1817. szeptember 25-én Márkus Ignác udvari tanácsos: „Bezerédj István a királyi ítélőtáblán, mellette mint hites jegyző kifogástalanul, nagy meglepedésre működött, az 1816. évi Szent István napi köztörvényezési határidőtől.”⁵

Tanulmányai alatt feljegyezték róla, hogy kitűnően rajzolt. Pl. lerajzolta a „Sobri világ idejében” címmel a gonosztevőket azzal a céllal, hogy családjá felismerje őket, és óvakodjék tőlük. Később is szívesen rajzolt. Több, az országgyűlésről küldött levelében is szokott rajzot küldeni. Amikor 1849. után az Újépületben raboskodott, ott is rajzolt. Szerette a filozófiát, az irodalmat, a magyar történelmet, sőt, „a zongorát is kitűnően kezelte”, bár nem annyira, mint Pál öccse. A zene szeretete élete végéig megmaradt. Baráti viszonyba került Liszt Ferencsel, amit levelek is bizonyítanak.

A családalapítás, családi élet

Bezerédj Györgynek – akinél István gyakornokoskodott – leányai, Amália, majd Etelka voltak István feleségei. Édesanyjuk Szegedi Antónia volt, húga Szegedi Rózának, Kisfaludy Sándor feleségének. A kámi birtok így került a Bezerédj-család kezére. Amália 1804. április 15-én született Vas megyében, Szentivánfán.

István 19 éves, amikor veszprémi tartózkodása alatt megismerkedett a távoli rokon 13 éves Amáliával. A fiatalok az esküvő után Hidjára költöztek. Amália élvezte a gazdaasszonyi teendőket, büszke volt kertjére, a virágaira. A legboldogabb azonban akkor volt, amikor háziasszonyi teendőitől megszabadulhatott, és László öccse, Pál sógora és Augusz Antal kérésére zongorához ülhetett. Hidja csendjét ezután gyakran felzavarták a vidám társaságok. Vadászatok, vendégeskedések, nagy ebédek, balatonfüredi nyarak, szekszárdi megyebálok és a badacsonyi szürettek között teltek napjaik. A társaságoknak mindig Amália volt a központja. Az ifjú feleség kedvenc virága az ibolya volt. Férje számtalan levélben küldött egy-egy szálát neki, ha távol volt. Levelezésükből nemcsak az tűnik ki, hogy nagyon megértik egymást, hanem az is, hogy köztük nemcsak testben, hanem lélekben is megvan a teljes harmónia, a lelki egyensúly. Bezerédj István leveleiben már 1822-ben találunk utalást felesége betegségére. Ettől fogva szinte állandóan emlegeti a „reumás alterációt, a hurutot”, amely sokszor kiújul Amáliánál.

Amikor 1830-ban Bezerédj Istvánt országgyűlési követé választották, Amália is Pozsonyba költözött. Azonban „nem tesz jót a pozsonyi éles levegő” Amáliának, ezért István az orvosok javaslatára egyik helyről a másikra viszi, „enyhébb levegőjű helyeket” keres neki. Pozsony, Sopron, Szerdahely, Szentmiklós, Kőszeg, Senye, Kápolna, majd 1835. őszén újból Pozsony lesz az állomások színhelye.

A „szomorú házaspár” életét időközben mint a felhők közül előtörő napsugár, „nagy öröm aranyozza be”. Tizenhárom évi házasság után 1834. május 7-én Pozsonyban megszületett Flórika, a „diétai kislány”, ahogy édesapja nevezte. A jó barát Deák Ferenc pedig „kis mátkájá”-nak hívta. Hozzá írta később Vörösmarty Mihály a Mese a rózsabibóru-Bezerédj Flórikának című vesét. Amália egészsége a szülés után sem állt helyre, hanem egyre rosszabbodott. Egészségesebb perceit lekötötte kislánya nevelése, a festegetés, a zenélés és az olvasás. Sokat volt egyedül kislányával, mivel Istvánt elfoglalják az országos ügyek. A magány, a betegség, gondolkodásra készítetve évei sok-sok tervet érleltek meg benne. Előbb németül, majd magyarul kezd írni. Néhanéha zeneszerzéssel is foglalkozott. Később – már Amália halála után – „Bezerédj István úgy állított örök emléket feleségének, hogy kéziratait, írásait rendezte, megjelentette, s így Flóri könyve egy nemzet kincse lett.”⁶

⁵ U.o.

⁶ Kuruc Rózsa: Bezerédj Amália és Bezerédj István a gyermekekért. 1994. 16. old.

Máli – a családban csak így emlegették Amáliát – állapota az 1837-es levelek tanulsága szerint egyre súlyosbodott. „...szegény Málim azonban fájdalom, napról-napra inkább hanyatlík, és bár láza majdnem egészben megszűnt, de a gyengeség s egyéb rossz szimptomák igen nevelszenek”. (1837. szeptember 18.)⁷ Három nap múlva, 1837. szeptember 21-én Máriavölgyében véget ért a hosszú-hosszú haldoklás. Bezerédj Amália nemes szíve megszűnt dobogni. Hidján temették el. Alig két hónappal Amália halála után meghalt István szeretett édesanyja is. E kettős fájdalom teljesen összetörte lelkét, fásultság vett erőt rajta. 1837. végén két olyan nő távozott el életéből szinte egyszerre, akiket a legjobban szeretett.

Hogy „felejtse”, belevetette magát a munkába, a politikába. Már Amáliát is a húga, Etelka ápolta, s most, hogy István sokat van távol, Flórikát is ő neveli. A Bezerédj lányok szigorú erkölcsű édesapja azonban nem tartotta helyesnek azt, hogy Etelka egy fedél alatt éljen sógorával, ezért hol Szerdahelyen, hol Kőszegen, majd Pesten éltek a kislánnyal. István Hidján maradt. Azonban sokszor találkoztak. Hol ő látogatta meg kislányát, hol Etelka vitte le Flórit Hidjára. A találkozások között leveleztek. Flórika is szokott írni édesapjának, hisz édesanyja már három éves korára megtanította vele az ábécét. A levelek és a találkozások egyre közelebb hozták egymáshoz Etelkát és Istvánt.

1843-ban ismét bánat köszöntött be István házába, július 1-én meghalt édesapja. E fájdalom nagyságát még fokozta a Flórikáért való örökös aggodalom, ugyanis a kislány sokat betegeskedett. Ebben az évben egy daganat keletkezett a nyakán, „amelynek előbb az orvosok csak kisebb jelentőséget tulajdonítottak, pedig ez már a korai halál első csirája volt”.⁸ A következő évben Flórika egyre többször belázasodott. Az orvosok levegőváltozást javasoltak. Etelka ebben az évben több helyen is lakik a gyermekkel, azonban hiába a gondos ápolás, a törődés, a gyilkos kór 1844. december 5-én legyőzte a gyenge gyermeki szervezetet.

Bezerédj István december 6-án szomorú hírt közölt testvérével. „Az Úristen keze megnehezedett rajtunk. Flóri – tegnap megholt! Azonban bármilyen nehezen essék is, Isten végzése ellen zúgolódnunk nem szabad. Legyen tehát szent akaratja. A kis angyal pedig imádja ötet érettünk, hogy hozzá méltóan élhessem el hátralévő időt és üdvösen készülhessek boldog egyesülésünkre, mire édes szüleinkkel és Málinkkal várnak bennünket. ...Tegnap délután volt utolsó lélegzete. Csendesen, fájdalom nélkül múlt ki. Még 11 1/2 órakor cukor figurákon örült. Utolsó szava volt: Ó be szép! Mint kis bárány, oly türelemmel szívreható rezignációval volt utolsó napjaiban is. ...Egészen édesanyja nyavalóját képezte magában.

– Édes lelkem Palim, ha szegény ezt megérte volna!”⁹

A levélben arról is írt, hogy majd pár nap múlva a kis koporsót Hidjára viszik, és majd „ő maga teszi el édesanyjához”. Ez december 16-án következett be. Erről Etelkának az alábbi sorokkal számolt be: „Szombaton reggel Hidjára mentünk. Nem írom le édes lelkem, szegény jó Etelkám, ott, mit hogyan találtam és mit tettünk, majd szóval ... és együtt kisírjuk magunkat. Estefelé ájtott Imre, és együtt mentünk szent helyükre, hol édes Málink mellett nyugszik már, virágokkal behintve koporsója, s zöld koszorú a kereszten ... A régi marad meg, virágot sem kellett elpusztítani édes anyjából. Ó édes Etelkám! – de majd szóval és együttlétünkben ezekről ... Most csak keményítsük meg magunkat...”¹⁰ A hidjai temetőben lévő sír egy percig sem volt virág nélkül amíg a férj, és Etelka éltek.

⁷ Bodnár István – Gárdonyi Albert: Bezerédj István I. Bp. 1918. 338. old.

⁸ Bodnár – Gárdonyi im. II. 1920. 122. old.

⁹ Bodnár – Gárdonyi im. II. 1920. 135. old.

¹⁰ Bodnár – Gárdonyi im. II. 1. 1920. 137. old.

Ezt a sok fájdalmat a magánéletben, gondot a közéletben, csak olyan ember tudta elviselni, aki erősen hitt Istenben, aki belenyugodott a Teremtő akaratába, aki élete tragédiáit úgy tudta átélni, hogy azokból erőt merítve mindig valamilyen „jócselekedetet” hajtott végre, példát mutatva a társainak, hogy hogyan kell a szegény nép és az ország bajain segíteni. Amíg Amália élt, addig együtt küzdöttek a nemes célok megvalósításáért. Amália halála után, 1848. június 10-én Tolnán feleségül vette Bezerédj Etelkát. Benne is olyan társra lelt, akivel tovább folytathatta az Amáliával megálmodott tervek megvalósítását. Bezerédj Etelka emberi nagyságát méltóképpen mutatja be Arany János, a Jóságos özvegynek című versében.

A hidjai kastélytól – amely ma teljesen romban van – nem messze lévő temetőben nyugszanak. A fekete, derékbatört márványoszlop síremléke lévő szöveget Bartal György fogalmazta meg, amely síremléket a második feleség, Bezerédj Etelka állíttatta. Sajnos a síremléket Bezerédj István születési évét az 1796-os helyes évszám helyett helytelenül, 1795-tel jelezték.

1846-ban a kisdedővókat terjesztő egyesület két szomorúfüzfőt ültetett az írónő és kislánya ibolyával szegélyezett sírja mellé. Ma egy nagyon szép kápolna emelkedik a sírhalom helyén. Igaz, hogy még ma is magán viseli, főképpen belül az emberi rombolási vágy eredményét. Az egészben talán az a legszomorúbb, hogy 1945-től napjainkig nem akadt és nem akad senki, aki gondját viselné vagy viselte volna, aki, ha nem is tudta volna meggátolni az idő rombolását, de legalább megvédte volna a vandál kezektől. E kápolna sírboltjában mindnyájan együtt vannak e nagyszellemű, kiváló családnak a tagjai, akik az emberszeretet és a jóság apostolai, akiknek nevére és munkásságára „a feledés egyre sűrűbb fátylát borítja a könyörtelen Idő.”

A gazdálkodó férfiú

A hidjai birtokközpont nem messze feküdt Szekszárdtól. Ne gondolja azonban senki azt, hogy a fiatalokat a korábban leírt szórakozások kötötték csak le. István, az ifjú férj gondos gazda, a feleség, Amália pedig mindennek utánanéző, fáradhatatlan háziasszony. Leköltözésük után Hidja homokos pusztáját Bezerédj István csakhamar „paradicsommá varázsolta”. A homokos talajra erdőket, szőlőt telepített. E munkával bizonyította, hogy a terméktelen homokot termővé lehet változtatni.

Gazdasága a XIX. század első felében mintagazdaságnak számított, hisz megtalálható volt itt a kor minden modern mezőgazdasági eszköze. Malma a legújabb gépekkel volt felszerelve. Az állattenyésztés vezető szerepet játszott gazdaságában. Messze földön híres volt juh- és lótenyésztete. 1824-ben pl. 100 pozsonyi mérő rozsért vett két tenyészkost, amelyeket elküldött Szerdahelyre apjának, „had terüljön ott is a hírek”. A homokos, parlagon fekvő területekre szederfák egész sorát ültette. Már 1831-ben meghonosította birtokán a selyemhernyó-tenyésztést és a hernyóselyem feldolgozását. E munkája sokáig példaértékű volt az egész országban. István halála után ezt a tevékenységet Etelka és ifj. Bezerédj Pál folytatták. A hidjai – kezdetben ötszobás – kúria mellett egy virágzó teleges községet alapított Szedres néven, ahol főleg selyemtenyésztésre szorította és édesgette a lakosokat.

Sikereinek híre hamarosan túlszárnyalta a megyehatárt. Talajjavító módszerét, öntözési kísérleteit, a gyümölcs- és dohánytermelésben, a selyemhernyó-tenyésztésben és feldolgozásban, valamint a juh- és lótenyésztésben elért eredményeit mások is kezdték utánozni.

Nagyon büszke volt arra, – ez több levélből is kiderül – hogy Hidja más képet mutat, mint régen. „Kezdi megérdemelni a kies nevet.” „...egy Szent István napon 28 fajta, saját természetű gyümölcs került a névnap vendéglátó asztalra.”¹¹

¹¹ Rozsonits Géza im.

Bezerédj, a politikus

Hidja nemcsak gazdasági központ lett, hanem a megye, és időnként az országos közélet legjelesebb férfiainak is egyik gyűjtőhelye. Szinte mindegyik reformkori országgyűlésnek a követe 1830-tól Tolna vármegyéből. Kezdetben a rokon Csapó Dániel hatása alatt, később azonban az ellenzék egyik vezetője lett. Olyan barátokat mondhatott magáénak, mint Wesselényi, Széchenyi, Deák, Felsőbüki Nagy, Klauzál, Batthyány, Kölcsey.

A reformtervekért lelkesedő nemes, hazafias eszmékért lángolt, s figyelme az alsóbb néprétegek felé fordult. Ha kénytelen volt távol maradni az országgyűléstől, mert a tisztújításon vereséget szenvedett, akkor is „alkotó, tevékeny, konkrét tettekben valóstotta meg a reformeszméket Hidján, saját kis birodalmában. Kicsiben megalkotta mindazt, amit nem sikerült elérnie az országgyűlésen. Tudása, humánus szemlélete, tettei, szónoki képessége a reformkor közéleti nagyságai közé emelte.”¹²

Az országgyűlésen úgy a kerületi, mint a plenáris üléseken jelentős szerepe volt. Korának minden jelentős kérdését „pártfogolta”. Küzdött az urbéri viszonyok megszüntetéseért, a szólásszabadság, a sajtószabadság, az örökváltság megvalósításáért. A magyar nyelv kérdésének, a kisgyermek-nevelésnek, népnevelésnek állandó szószólója. Küzdött az adó- és váltótörvény igazságosabbá tételéért. Mint hívő katolikus, küzdött a más vallásúak – evangélikus, zsidó – elismeréséért. Harcolt a börtönviszonyok megjavításáért. Deákkal, Eötvössel és másokkal olyan büntetőjogi törvénytervezeteket terjesztettek elő az országgyűlésen, amely a maga korában a leghaladóbbnak számított Európában. Tolna megyében az elítéltek számára „posztógyártásra alkalmas dolgozóházat” állíttat fel, amelyben gondolkodott az oktatásukról, nevelésükéről. Az elmebeteg részére közadakozásból külön kórházat építtet.

Birtokán nemcsak a modern gazdálkodást honosította meg, hanem feltámadt benne az érdeklődés a fejlett mezőgazdasághoz szorosan kapcsolódó probléma, a jobbágyi állapot megszüntetése iránt is. „Olyan tüzrel szállt síkra az alsóbb néposztályok szociális és politikai állapotának javítása mellett, hogy követérsai őt tréfásan, de jellemzően az Örök Igazságnak nevezték.”¹³ Nemcsak szónoklatokkal, gyakorlati tettekkel politizált, tette magát ismertté. Írásai egyre sűrűbben jelentek meg a Kossuth által szerkesztett Pesti Hírlapban, de gyakran közölt tőle cikkeket a Magyar Gazda is.

Az 1832-36-os országgyűlésen elbukott az örökváltság, az úriszék reformja, valamint a jobbágyok személyes szabadságát biztosító törvényjavaslat is. E kudarcok azonban nem törték meg, hanem újabb erőfeszítésekre sarkallták. Tetteikkel mutatott példát. 1838-ban felszabadította medinai jobbágyait, robot- és kilencedmegváltási szerződést kötött velük. Az 1839-40-es országgyűlésen a jobbágyfelszabadítás kérdésében olyan törvény született, amely megengedte, hogyha a jobbágy tud fizetni és a földesura is hozzájárul, akkor örökre megválthatja magát, illetve a földjét a földesúri tartozások alól. Bezerédj a törvény gyakorlati alkalmazásánál is példát mutatott követérsainak. Alig tért haza a pozsonyi diétáról, máris megkötötte kaszadi jobbágyaival az első olyan örökváltsági szerződést hazánkban, amely a jobbágyi szolgáltatások jelentékeny részét minden ellenérték nélkül elengedte jobbágyainak. A következők – 1843-44-es – országgyűlésen szerepelt a nemesek megadóztatásának kérdése is. Bezerédj ekkor vált az ellenzék egyik legtekintélyesebb alakjává. Kidolgozta az ellenzék taktikáját. Javaslatára az országgyűlés tett egy lépést a zsidók egyenjogúsítása felé, és törvénybe iktatták a nem nemesek hivatalviselési és birtokszerzési jogát.

Nem sikerült azonban előrelépni az örökváltság továbbfejlesztésében, elbukott a közhelyviselés kérdése, és nem szűnt meg az osztrák érdekeket szolgáló vámrendszer sem. Egyedül csak a magyar nyelv hivatalossá tételében értek el teljes sikert.

¹² Kurucz Rózsa *im.* 1994. 12. old.

¹³ Rozsonits Géza *im.*

Bezerédj ismét tettekkel bizonyított. 1844. december 16-án – szintén elsőként Magyarországon – önként adó alá vetette személyét és birtokait. E cselekedetével magára haragította maradi szellemű birtokos társait. Még Széchenyi is – akivel pedig baráti viszonyban volt, sokszor ünnepelték együtt Cenken, augusztus 20-án névnapjukat – mondta róla ekkor, hogy „időnek előtt sütötte el a pisztolyt”.¹⁴

„1847. október 9-én Hidján gyülekeztek azok a főurak Batthyány Lajossal az élen, előkészíteni a haza ügyét” olvasható Kossuth 1847. október 7-én Bezerédjnek írt levelében.¹⁵

1848-ban a szekszárdi kerületben őt választották meg képviselőnek az első népképviselői országgyűlésbe. Az itt elmondott beszédei is bizonyítják, hogy tovább haladt azon az úton, amely a haza, a nép felemelkedését biztosítja. „Ne vitatkozásba bocsátkozzunk, hanem ajánljuk meg, amit a kormány a haza érdekében megkíván”. „Meg kell szüntetnünk azon égbekiáltó különbségeket, amelyek a népet igen szegényekre és igen gazdagokra osztja.”¹⁶

1849-ben követte a törvényes magyar országgyűlést Debrecenbe.

A forradalom és a szabadságharc ügyét végig törvényesnek és igazságosnak tartotta és vallotta, kitarzott mellette. Debrecenben csatlakozott ugyan az országgyűlés békepárti szárnyához, „de nem értett egyet azokkal a vezetőkkel, akik Kossuth megbuktatását akarták elérni. A kivezető utat a kompromisszumos megegyezésben látta.”¹⁷

Világos után „nem saját életéért aggódott, hanem barátaiért, s nekik szerzett bűvőhelyet”. Haynau, a „Hyéna, kit a történelem meg fog bélyegezni, mert egy jellemtelen, szennyes, indulatos és vérszomjazó szörnyeteg” elfogatta, és az Újépületbe szállította.¹⁸ 1849. december 1-én, attól félve, hogy a börtönben megvakul, – orvosi vélemények igazolták szembetegségét –, elhagyhatta a börtönt, és pesti lakásába költözhetett, szabadon védekezhetett. A vészbíróság a benyújtott kérvények és védekezések ellenére 1850. június 28-án teljes vagyonekkobzásra és halálra ítélte.

Megmentésére sokan összefogtak. Széchenyi Döblingben vette a hírt, „ennek a galád eljárásnak” – ahogy nevezte –, és minden követ megmozgatott annak érdekében, hogy az ítélet végrehajtását megakadályozza. Hasonló módon cselekedett a szabadságharc idejére már elnémitott idős rokon, Felsőbúki Nagy Pál is. De más, több neves közéleti férfi és befolyásos barátai is mozgalmat indítottak megmentésére. Etelka, a feleség, szinte egymás után adta be a kegyelmi kérvényeket a hivatalnokhoz. „Az ítéletet hallva megmozdult a szülőfalu, Szerdahely egyszerű népe is. Mivel az osztrákok nem engedték meg, hogy a volt jobbágyok kegyelmi kérvényt juttassanak el a császárhoz, kedvelt parasztjai gyászruhába öltöztek, és templomi zászlók alatt a máriacelli búcsújáró körmenetbe tömörülve, az Uram, irtalmazz Nekit!-t énekelve indultak útnak, hogy a császár elé járulva kegyelmet kérjenek volt uruk számára. A menet azonban nem ért fel a császárvárosba, mert Bécsújhely előtt megállította a szerdahelyieket egy járőr. Ekkorra ugyanis már nyilvánvalóvá vált, hogy a parasztok nem Öregcellbe, hanem Bécsbe indultak, a császárhoz. A hír Bécsbe is eljutott, a császár is tudomást szerzett a körmenet valódi céljáról. Magához kérette a Bezerédj pör aktáit, és megkegyelmezett a halálra ítélt földesúrnak. Egy kikötés azonban volt. Bezerédjnek el kell hagynia Sopron vármegye területét. Ez a kis történelmi monda maradt fenn a XIX. századból a szülőfaluban Bezerédj István halálos ítéletével kapcsolatban.”¹⁹

¹⁴ Rozsonits Géza im.

¹⁵ Kurucz Rózsa im. 1994. 13. old.

¹⁶ Kurucz Rózsa im. 1994. 23. old.

¹⁷ Rozsonits Géza im.

¹⁸ Kurucz Rózsa im. 1994. 14. old.

¹⁹ Rozsonits Géza im.

A sok erőfeszítés, és talán a szerencse is segített abban, hogy Bezerédj kegyelmet kapott. „Haynaut 1850. júliusában visszahívták. Elbocsátásáról már korábban értesült, s a kormány iránti bosszúból számos katonai és politikai fogolyt megkegyelmezett, köztük Bezerédj Istvánnak is.”²⁰ Bezerédj július 5-én kapta meg a hírt, hogy halálbüntetését elengedték, és visszatérhetett otthonába, ahol szigorúan ellenőrizték szinte haláláig minden lépését. A kegyelemmel örökös politikai hallgatásra ítéltetett. A hátralevő éveket csendes visszavonultságban élte le hidjai birtokán gazdálkodva. „...a munkában talált megnyugvást, tolla elnémult, nemzetéért, az örök igazságért nem hallatta többé szavát.”²¹

1853-ban súlyos betegségen esett át. 1855-ben lovaglás közben lóva levetette, s az ekkor elszenvedett belső sérüléseket nem tudta kiheverni. 1856. március 6-án, életének 60. évében tért örök nyugalomra a jobbágyok, a szegény nép, az elnyomottak és jogfosztottak igaz barátja, a jobbágyfelszabadítás előharcosa. Neve összeforrt a reformkor nagy alakjainak nevével. 1856. március 9-én temették el a hidjai temetőben. Utolsó útján csak néhány jó barát kísérte.

Horváth Mihály – a kortárs történetíró szerint – „abban kereste és találta meg búsult lelkének vigasztalását, hogy a hajótörésben, amely a nemzeti függetlenséget, szabadságot, alkotmányt, s minden ősi intuíciót elnyelt valaha, legalább egy mentetett meg: a jobbágyosztálynak biztosított örökbirtok, a polgári jog és szabadság.”²²

Az, hogy ma szobrok, utcák, pedagógiai intézmények őrzik neveiket, csak a kiérdemelt hálaadás az utókortól munkájukért. Bezerédj István születésének bicentenáriumi évében a szűkebb szülőföld, Fertőszentmiklós, amely 1906-ban Szentmiklós és Szerdahely egyesítésével jött létre, 90 éve feledésbe vitte az országban a Szerdahely nevet, május 4-én azzal adózik e nagyformátumú férfiú emléke előtt, hogy tudományos konferenciát szervez az elfelejtett reformpolitikus életéről, munkásságáról. Az ősök iránti tisztelet vezérli az utódokat azzal is, hogy május 5-én újból megáldják a nagyközség temetőjében a konferencia idejére felújított Bezerédj és Felsőbüki Nagy családok őseinek nyolc darabból álló műemlék síregyüttesét.

A népnevelésért

Bezerédj István munkásságában szorosan kapcsolódott egymáshoz, szinte egybeolvadt a politikai és a pedagógia. A legjobb nemzeti politikának a jó nevelést tartotta.

Brunszvik Teréz Angyalkertjének megnyitása és a kor pedagógiai műveinek, főként Wilderspin művének megismerése ösztönözte a Bezerédj családot és baráti körüket arra, hogy Szekszárdon nagyfokú szervező munkába fogjanak egy óvoda felállításáért. Az agitáció és az anyagi támogatások – Bezerédj pl. ötezer téglát és 84 forintot adott – eredményeként 1836 elején a városban megnyílt az első óvoda. A házaspár levelezése elárulja, hogy tele vannak tervekkel a kiseddóvás ügyének továbbfejlesztésére. Hidján már az 1830-as évek elején működött „iskola”. Az óvodára utaló első hírek 1836-ban jelennek meg a levelekben, dokumentumokban.

Ebben az évben nyílt meg a „kisiskola”, a falusi óvodák sorában elsőként az országban, Hidján. „Az úri lak udvarában volt prэшház lőn egy nagyobb és egy kisebb szobává átváltoztatva, mellyekbe egyszerűen, sok előkészület nélkül Wilderspinnek a könyve után a tisztelt két hölgy – Amália és testvére Etelka (R.G.) – a' kiseddóvást s' ezzel egybekapcsolva korosb gyermekeknek is osztályonkénti tanítását egy tanító segédletével elkezdte. Csakhamar sikerült nekik szeretettel és apró kedvezésekkel az intézetbe járást megkedveltetni s' mintegy divatba hozni a cselédek gyermekei között;

²⁰ Kurucz Rózsa im. 1994. 14. old.

²¹ Kurucz Rózsa im. 1994. 15. old.

²² Rozsonits Géza im.

szomszédából is jövének gyermekek az intézetbe, mellynek számára ugyanott készült akkor nagy része a Flóri könyvének, s az mind kevesebb alakot vett fel' s jóékonyságának elismerése és befolyása a' gyermekek szülőin is igen hamar észrevehető lett. Jelenleg – 1842-ben (R.G.) – ugyanazon helyen' s móddal Bezerédj Etelkának gondviselése alatt folyvást fenntartja magát és keletét azon kis intézet, melyben mint tanító jelenleg Pázmán György, ki egy kis ideig a' tolnai képző intézetben is volt és egy segédnő látják el az óvást és oktatást. Ebben a pusztai birtokosának Bezerédj István úr leánykáján és a cselédek gyermekein kívül mások is vesznek részt a' szomszédságból. A' gyermekek száma 40-től 60-ig váltakozik a' mint t.i. a nagyobbakat a mezei munka inkább vagy kevésbé foglalja el, mert nemcsak munkától nem tartóztatnak a' gyermekek, hanem sokszor a' kis nép énekszóval megy seregestől holmi kis dologra, különösen a selyemhernyó tenyésztés idejében. ... Jó folyamatát nem azon csekély költségnek köszöni mellyel természetesen a' pusztának birtokosa visel, hanem azon cselekvő szeretetnek és gondoskodásnak mellyel felállítva lőn és igazgattatik."²³

A magyarországi tanítóképzést már Felsőbüki Nagy Pál is felvetette 1825 körül. A leírát után talán természetesnek tűnik, hogy Bezerédj István fáradozott az óvodai vezetők, az „óvók” képzésének ügyében is. Ennek az aggaszó állapota – tanítóképzés – szinte állandó vita tárgya volt a reformországgyűléseken. „...ennek egyik következetes előterjesztője Bezerédj István volt. 1836-ban kidolgozta a falusi iskola mesterek országos preparandiájának planumát. Ekkor azt remélte, hogy elég befolyásom lesz kivívni, hogy ez a bizottság tervezetében a kisdédóvókra is kiterjedjék.”²⁴ Az indítványt, mint sok más haladó követelményt a kormány nem fogadta el.

Szekszárdon, az óvoda megnyitásának évében terveztek létesíteni egy óvóképzőt is. A körülmények úgy hozták, hogy ez nem ott, hanem Tolnában nyílt meg, mert Festetics Leó, tolnai házát ajánlotta fel a képzőintézetnek. Még ugyanebben az évben – 1836 – megalakult a Kisdédóvó Intézeteket Magyarországra Terjesztő Egyesület, amelynek a vezetősége belátta, hogy a Tolnában működő intézetet nem lehet Pestről irányítani, ezért Tolnában létrehoztak egy fiókválasztmányt, amelynek elnöki tisztségére Bezerédj Istvánt kérték fel, 1837-ben. Bezerédj a gyermeknevelést nemcsak azzal vitte előre, hogy támogatta a szekszárdi óvoda felállítását, hogy Hidján egy „óvoda-iskolát” alapított, hanem azzal is, hogy tevékenységével „döntő hatást gyakorolt a tolnai óvóképző életére, működésére”.

A KIMTE 1846-ban megköszönte addigi munkáját. „Tekintetes Úr volt az, ki midőn még a képző intézet Tolna mezővárosában létezett, az arra felügyelő választmánynak elnökségét elvállalni szíveskedvén, ezen tisztében erélyes eljárása által igen hatalmas lökést adott, hogy ezen intézet iránt a honpolgárok kebelében bizalom támadott.”²⁵

István és Amália életében a nevelés, ezen belül is a kisgyermeknevelés volt az egyik központi gondolat. Ezirányú tevékenységükkel, – intézmény – és egyesületszervezés, írói, politikai, pedagógiai, gyakorlati munka – nemcsak Tolna megye fejlődését segítette elő elsőként az országban, hanem e tevékenységükkel szolgálták az ország reformkori nevelésügyi törekvéseit is.

Rozsonits Géza

²³ *Prahács Margit: Zene a régi óvodákban (1828-1960). Zenetudományi Tanulmányok. Szerk: Szabolcsi Bence és Bartha Dénes. Emlékkönyv Kodály Zoltán 70. születésnapjára. Bp. 1953. 523. old.*

²⁴ *Kurucz Rózsa im. 1994. 69. old.*

²⁵ *Kurucz Rózsa im. 1994. 82. old.*